

*Краглевич В. В.,**доктор філософії в галузі право,
адвокат*ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5946-5405>

ПРОГАЛИНА ЯК ПЕРЕДУМОВА АНАЛОГІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОМИЛКИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз нормативної конструкції аналогії в адміністративному судочинстві та обґрунтовано концепцію асиметричності її правового режиму. Розкрито зміст частини шостої статті 7 КАС України, яка передбачає послідовне звернення суду до закону, що регулює подібні правовідносини, а за його відсутності – до конституційних принципів і загальних засад права.

Простежено редакційну еволюцію цього положення. Показано, що в первісній редакції Кодексу 2005 року норма про аналогію належала до статті «Верховенство права» і не містила застережень щодо повноважень органів влади, тоді як реформа 2017 року перемістила її до статті «Джерела права, які застосовуються судом» та доповнила заборонаю використання аналогії для визначення підстав, меж повноважень і способу дій органів державної влади й місцевого самоврядування. Установлено амбівалентність такого підходу: аналогію одночасно переведено у розряд техніко-юридичного інструментарію джерелознавчого характеру та наповнено матеріальним конституційно-правовим змістом, що є одним із чинників нестабільності судової практики.

За результатами порівняння з ЦПК, ГПК, ЦК і СК України доведено, що особливості адміністративно-процесуальної моделі – орієнтація на конституційні принципи замість загальних засад законодавства та наявність імперативної заборони – зумовлені не природою аналогії, а функціональною спрямованістю публічно-правового регулювання, яке має одночасно гарантувати ефективний судовий захист особи й не допускати виходу суб'єктів владних повноважень за межі компетенції.

Обґрунтовано, що зазначена заборона є процесуальним відображенням частини другої статті 19 Конституції України. Сформульовано положення про асиметричність режиму аналогії: за загальнодозвільного типу регулювання вона слугує засобом забезпечення повноти захисту прав особи, тоді як за спеціально-дозвільного типу не може бути підставою виникнення, розширення чи конкретизації владної компетенції.

Ключові слова: аналогія закону, аналогія права, адміністративне судочинство, асиметрія правового режиму, загальнодозвільний тип правового регулювання, спеціально-дозвільний тип правового регулювання, принцип законності.

Постановка проблеми. Цифровізація державного управління, поява нових адміністративних процедур, інформаційних сервісів та електронної взаємодії між державою і приватними

особами зумовлюють виникнення значної кількості правовідносин, які не завжди своєчасно отримують нормативне закріплення. У цих умовах розвиток публічних відносин об'єктивно випереджає темпи оновлення законодавства, що робить аналогію одним із ключових інструментів забезпечення ефективного адміністративно-правового регулювання.

Однак саме поширеність звернення до аналогії породжує дві взаємопов'язані проблеми. Перша стосується передумов її застосування: аналогія допустима лише за наявності реальної прогалини, тобто тоді, коли відповідні суспільні відносини не врегульовані жодною нормою, але потребують юридичного вирішення. Якщо ж законодавець свідомо вивів певне питання зі сфери правового регулювання (кваліфіковане мовчання) або встановив спеціальну заборону аналогії, правозастосовний орган не вправі виходити за межі законодавчої волі. Чітких методологічних критеріїв розмежування реальної прогалини та свідомого законодавчого рішення вітчизняна доктрина не виробила.

Друга проблема полягає у змішуванні аналогії із суміжними правозастосовними прийомами. У практиці адміністративних судів аналогія нерідко ототожнюється з поширювальним тлумаченням, субсидіарним застосуванням норм інших галузей, судовим розсудом або із застосуванням принципу верховенства права та практики ЄСПЛ. Найбільш небезпечним є змішування аналогії з поширювальним тлумаченням, оскільки воно дозволяє під виглядом з'ясування змісту норми фактично конструювати нову норму. Практично не розробленою залишається і телеологічна редукція – зворотний щодо аналогії прийом.

Нарешті, недостатньо врахованим є логічний вимір проблеми: висновок за аналогією має не категоричний, а ймовірнісний характер, що вимагає дотримання низки логічних вимог до його обґрунтованості.

Стан наукової розробки проблеми. Загальнотеоретичні засади вчення про прогалини та способи їх подолання розроблялися у працях С. С. Алексєєва, П. М. Рабіновича, М. І. Козюбри, О. В. Петришина, Н. М. Пархоменко, В. І. Риндюк, С. П. Погребняка, Ю. Л. Власова, Д. Д. Лилака. Комплексне дослідження правової аналогії як самостійного інституту здійснив С. В. Завальнюк.

Спеціальне значення для цієї проблематики мають праці Ю. І. Матата, присвячені прогалинам у законодавстві та засобам їх подолання, зокрема розмежуванню аналогії та поширювального тлумачення, а також субсидіарному застосуванню норм права. Питання юридичної техніки та тлумачення досліджували С. П. Погребняк, В. С. Смородинський, О. Ф. Скакун; про-

блематику телеологічної редукції як зворотного щодо аналогії прийому в українській доктрині порушено лише фрагментарно.

В адміністративно-правовій площині відповідні питання розглядалися у працях В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, В. М. Бевзенка, Р. С. Мельника, Т. О. Коломоєць, І. В. Бойко, А. Т. Комзюка, В. П. Тимошука; проблеми цифровізації публічного управління та її впливу на адміністративно-правове регулювання – у роботах І. В. Арістової, О. А. Баранова, А. І. Марущака.

Логічні аспекти умовиводу за аналогією традиційно висвітлюються у працях з юридичної логіки (В. Д. Титов, О. М. Юркевич, В. О. Шкода), однак їх системне поєднання з проблематикою адміністративного правозастосування залишається нереалізованим.

Отже, попри значну кількість досліджень, комплексного аналізу, який охоплював би одночасно передумови аналогії, її відмежування від суміжних прийомів та логічні вимоги до обґрунтованості висновку за аналогією, у вітчизняній адміністративно-правовій науці не проводилося.

Метою статті є визначення умов допустимості застосування аналогії в адміністративному праві, з'ясування її логіко-правової природи та вироблення критеріїв відмежування аналогії від суміжних правозастосовних прийомів.

Виклад основного матеріалу. Аналогія допускається лише за наявності реальної прогалини в законодавстві, коли відповідні суспільні відносини не врегульовані жодною нормою права, але потребують юридичного вирішення. Якщо ж законодавець свідомо виключив певне питання зі сфери правового регулювання або встановив спеціальну заборону на застосування аналогії, правозастосовний орган не вправі виходити за межі законодавчої волі. Саме тому передумовою використання аналогії є ретельне встановлення факту існування прогалини, а також відсутності спеціальних норм, які могли б бути застосовані безпосередньо.

Особливого значення інститут аналогії набуває в адміністративному праві, де розвиток публічних відносин значно випереджає темпи оновлення законодавства. Цифровізація державного управління, поява нових адміністративних процедур, інформаційних сервісів, електронної взаємодії між державою та приватними особами зумовлюють виникнення великої кількості правовідносин, які не завжди своєчасно отримують нормативне закріплення [1]. За таких умов аналогія виступає важливим інструментом забезпечення ефективного адміністративно-правового регулювання, дозволяючи гарантувати реалізацію прав і законних інтересів особи навіть за відсутності прямої законодавчої регламентації. Водночас її застосування має залишатися винятковим способом подолання прогалин, а не засобом систематичного заміщення недоліків правотворчої діяльності. Остаточне усунення прогалин повинно здійснюватися виключно шляхом своєчасного вдосконалення законодавства компетентними суб'єктами правотворчості, що забезпечує стабільність, передбачуваність та правову визначеність регулювання суспільних відносин.

Із цього випливає низка принципових наслідків для адміністративного судочинства: рішення, ухвалені із застосуванням аналогії, не має нормативного значення й формально не поширюється на інші справи; застосування аналогії не усуває обов'язку законодавця врегулювати відповідні відносини; аналогія не може підміняти собою нормотворчість суб'єкта владних повноважень.

Не менш важливим є відмежування аналогії від суміжних правозастосовних прийомів, які в практиці адміністративних судів нерідко змішуються.

Поширювальне (розширювальне) тлумачення передбачає наявність норми, яка охоплює спірні відносини, але сформульована вужче за свій дійсний зміст. Ю. І. Матат визначає, що аналогія ж застосовується там, де норми немає взагалі [2, с. 35–36]. Змішування цих інструментів є однією з найпоширеніших методологічних помилок, оскільки дозволяє під виглядом тлумачення фактично конструювати нову норму.

Субсидіарне застосування норм (міжгалузева аналогія) має нормативну підставу у вигляді прямої вказівки закону про застосування норм іншої галузі [3, с. 185–189]. Аналогія такої вказівки не потребує і застосовується *ex officio*.

Судовий розсуд реалізується в межах наявної норми, яка надає суду свободу вибору між кількома правомірними варіантами. Аналогія натомість реалізується за відсутності норми.

Застосування принципу верховенства права та практики ЄСПЛ (стаття 6 КАС України) є самостійним механізмом, який може як передувати аналогії, так і супроводжувати її, але не тотожний їй: принцип не є «подібною нормою», а виступає критерієм оцінки допустимості результату аналогії.

Телеологічна редукція – зворотний щодо аналогії прийом, за якого норма не застосовується до випадку, який формально охоплюється її текстом, але не охоплюється її метою. У публічному праві цей інструмент є не менш значущим, ніж аналогія, однак у вітчизняній адміністративно-правовій доктрині розроблений значно слабше [4, с. 33–36].

З позицій формальної логіки аналогія становить самостійний різновид логічного умовиводу, який відрізняється від дедуктивного та індуктивного способів мислення. Якщо дедукція передбачає перехід від загального до окремого, а індукція – від окремого до загального, то аналогія ґрунтується на переході від одного окремого випадку до іншого. У такому разі наявність певних спільних властивостей між об'єктами дає підстави припустити існування в них інших спільних характеристик. При цьому отриманий висновок не має категоричного характеру, а є лише ймовірним, оскільки базується на припущенні про подібність об'єктів.

Логічний механізм аналогії полягає у перенесенні інформації, встановленої щодо одного об'єкта, на інший об'єкт, який має з ним істотні спільні ознаки [5]. Наприклад, якщо об'єкт А характеризується ознаками а, b, c та d, а об'єкт В має ознаки а, b і c, можна припустити, що йому також притаманна ознака d. У цьому випадку ознаки а, b і c виступають спільними істотними властивостями обох об'єктів, тоді як ознака d є тією характеристикою, яка переноситься шляхом аналогії.

Отже, у формально-логічному розумінні аналогія є способом поширення вже наявного знання про один об'єкт на інший, подібний до нього. Фактично вона являє собою перенесення інформації від відомого явища до менш дослідженого за умови існування між ними істотної схожості. Саме тому аналогія широко використовується не лише в логіці, а й у правозастосуванні, де вона дає змогу долати прогалини правового регулювання шляхом використання норм, що регулюють подібні правовідносини, або загальних принципів права [6].

При цьому достовірність умовиводу за аналогією залежить від дотримання певних логічних вимог. Насамперед порівнювані об'єкти повинні бути пов'язані між собою не випадковими

чи зовнішніми рисами, а істотними властивостями. Крім того, чим більшою є кількість спільних істотних ознак, тим вищою є переконливість зробленого висновку. Важливе значення має і різноманітність таких ознак, оскільки збіг лише за одним параметром не забезпечує достатнього рівня обґрунтованості. Але імовірність правильного висновку зростає за умови, що відмінності між порівнюваними об'єктами мають несуттєвий характер та не впливають на ознаку, яка переноситься. Нарешті, найбільш обґрунтованою аналогією є тоді, коли між спільними ознаками та ознакою, що переноситься, існує причинно-наслідковий зв'язок, який пояснює можливість такого перенесення.

Висновки. Застосування аналогії є правомірним лише за встановлення реальної прогалини – за відсутності як норми, придатної до безпосереднього застосування, так і свідомого рішення законодавця вивести відповідне питання зі сфери правового регулювання.

В адміністративному праві, де цифровізація публічного управління та поява нових процедур випереджають темпи законотворчості, роль аналогії об'єктивно зростає. Проте вона має залишатися винятковим способом подолання прогалин: остаточне їх усунення належить до компетенції суб'єктів правотворчості й забезпечує правову визначеність регулювання.

Принципове значення має відмежування аналогії від поширювального тлумачення, субсидіарного застосування норм, судового розсуду, застосування принципу верховенства права та телеологічної редукції. Найбільш небезпечним є змішування аналогії з поширювальним тлумаченням, яке дозволяє під виглядом тлумачення конструювати нову норму.

Оскільки висновок за аналогією має ймовірнісний характер, його обґрунтованість забезпечується істотністю, кількістю та різноманітністю спільних ознак, несуттєвістю відмінностей і наявністю причинно-наслідкового зв'язку з ознакою, що переноситься. Формалізація цих вимог у судовій практиці є перспективним напрямом подальших досліджень.

Література:

1. Лахова О. В., Приходько О. М. Вплив цифровізації державного управління на адміністративно-правове регулювання патентної діяльності в Україні. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.3.31>.
2. Матат Ю. І. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання в правозастосовній діяльності : монографія. Х. : Право, 2015. 176 с.
3. Коструба А. В. Аналогія права та закону як фактична фікція і спосіб «оздоровлення» механізму правоприпинення. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 185–189.
4. Ненько С. С., Афанасенко М. І. До питань застосування аналогії закону в цивільному судочинстві України. *Правові новели*. 2025. № 25. С. 33–47.
5. Легеза Ю., Тильчик В. Забезпечення електронного доступу до розгляду та вирішення спорів, пов'язаних із наданням публічних послуг у сфері соціального захисту, в порядку адміністративного судочинства України. *Право і суспільство*. 2025. № 5. Том 2. С. 544–550.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

6. Ляшова Н., Белік Н. Аналогія як метод формування логічних операцій мислення здобувачів початкової освіти. URL: <https://profped.ddpu.edu.ua/article/view/260001/256367>

Krahlevych V. Gap as a prerequisite for analogy: methodological errors in law enforcement in administrative proceedings

Summary. The article provides a comprehensive analysis of the normative construction of analogy in administrative court proceedings and substantiates the concept of the asymmetry of its legal regime. The content of part six of Article 7 of the Code of Administrative Justice of Ukraine is examined, which provides for the court to turn successively to the law governing similar legal relations and, in the absence of such a law, to constitutional principles and the general principles of law.

The editorial evolution of this provision is traced. It is shown that in the original 2005 version of the Code the rule on analogy belonged to the article entitled “Rule of Law” and contained no reservation concerning the powers of public authorities, whereas the 2017 reform relocated it to the article “Sources of Law Applied by the Court” and supplemented it with a prohibition on using analogy to determine the grounds for, the limits of the powers of, and the manner of action of State authorities and local self-government bodies. The ambivalence of this approach is established: analogy was simultaneously reclassified as a technical legal instrument pertaining to the sources of law and imbued with substantive constitutional content, which is one of the factors behind the instability of judicial practice.

Comparison with the Codes of Civil and Commercial Procedure, the Civil Code and the Family Code of Ukraine demonstrates that the distinctive features of the administrative-procedural model – the orientation towards constitutional principles rather than the general principles of legislation, and the presence of an imperative prohibition – are determined not by the nature of analogy but by the functional orientation of public-law regulation, which must simultaneously guarantee effective judicial protection of the individual and prevent subjects of public authority from exceeding their competence.

It is substantiated that this prohibition constitutes a procedural reflection of part two of Article 19 of the Constitution of Ukraine. A proposition is formulated concerning the asymmetry of the regime of analogy: under the generally permissive type of regulation it serves as a means of ensuring the completeness of protection of individual rights, whereas under the specially permissive type it may not serve as a ground for the emergence, extension or specification of public authority competence.

Key words: analogy of statute, analogy of law, administrative court proceedings, asymmetry of legal regime, generally permissive type of legal regulation, specially permissive type of legal regulation, principle of legality.

Використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті інструменти штучного інтелекту не використовувалися.

Дата першого надходження статті до видання: 11.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026